

KULTÚRA SLOVA

Časopis
pre jazykovú
kultúru
a terminológiu

Orgán
jazykovedného ústavu
Eudovíta Štúra
SAV

HLAVNÝ REDAKTOR

Ján Kačala

VÝKONNÝ REDAKTOR

Matej Považaj

REDAKČNÁ RADA

Eugénia Bajzíkova, Klára Buzássyová, Ján Findra, Gejza Horák, Ján Horecký, Ján Kačala, František Kočiš, Ivan Masár, Ján Oravec, Matej Považaj, Jozef Ružička, Anna Rýzková, Ján Sabol, Elena Smiešková

REDAKCIA

813 64 Bratislava, Nálepková 28

KULTÚRA SLOVA — ROČNÍK 19 — ČÍSLO 1

OBSAH

KOČIŠ, F.: Jazyková kultúra v prekladateľskom kontexte . .	3
BUZÁSSYOVÁ, K.: Farebný svet Eudovíta Fullu v slovesnom vyjadrení	6
MLACEK, J.: Žánrová charakteristika jedného druhu prísloví	10
HORÁK, G.: Z jazyka korešpondencie Mikuláša Dohnányho	16

Ohlasy

Aby bolo jasné . . . J. Rybák	23
-------------------------------	----

Rozličnosti

Halo. L. Dvonč	26
--------------------------	----

Správy a posudky

Beseda v Novom slove. J. Pavlovič	28
---	----

Spytovali ste sa

Lipový čaj, šípkový čaj, mäťový čaj. I. Masár	30
Zohnať — zháňať, či zoháňať. K. Palkovič	31

KUL TURA SLOVA

1985

ROČNÍK 19

ČASOPIS PRE JAZYKOVÚ KULTÚRU A TERMINOLÓGIU • ORGÁN
JAZYKOVEDNÉHO ÚSTAVU LUDOVITA ŠTÚRA SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

VEDA, VYDAVATELSTVO SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

KUL TÚRA SLOVA

Časopis

pre jazykovú

kultúru

a terminológiu

Orgán

Jazykovedného ústavu

Ľudovíta Štúra

SAV

HLAVNÝ REDAKTOR
PhDr. Ján Kačala, DrSc.

VÝKONNÝ REDAKTOR
PaedDr. Matej Považaj

REDAKČNÁ RADA

Doc. PhDr. Eugénia Bajzíkova,
CSc., PhDr. Klára Buzássyová,
CSc., doc. PhDr. Ján Findra,
DrSc., PhDr. Gejza Horák, CSc.,
prof. PhDr. Ján Horecký, DrSc.,
PhDr. Ján Kačala, DrSc., PhDr.
František Kočíš, CSc., PhDr.
Ivan Masár, prof. PhDr. Ján O-
ravec, DrSc., PaedDr. Matej Po-
važaj, prof. PhDr. Jozef Ružič-
ka, DrSc., člen korešpondent
SAV, doc. PhDr. Anna Rýžková,
CSc., PhDr. Ján Sabol, CSc.,
PhDr. Elena Smiešková

REDAKCIA

813 64 Bratislava, Nálepková 26

Jazyková kultúra v prekladateľskom kontexte

FRANTIŠEK KOČIŠ

V dňoch 27.—31. augusta 1984 sa na Kamennom mlyne pri Bratislave konal prekladateľský seminár Letná škola prekladu '84. Okrem denných prednášok na aktuálne témy z problematiky prekladateľskej teórie a praxe zaviedli usporiadatelia tohto seminára tzv. večerné fórum venované jazykovým otázkam nielen z hľadiska prekladu, ale aj z hľadiska teórie spisovného jazyka a jazykovej kultúry. Úvodné slovo do tohto večerného fóra jazykovej poradne, na ktorom sa každý večer, ale potom aj v dennom pracovnom programe veľmi živo diskutovalo, pokladáme za vhodné uverejniť aj v Kultúre slova.

Letná škola prekladu (LŠP) bola vždy miestom, kde sa hovorilo nielen o jazyku prekladov a o problémoch jazyka v prekladateľskej praxi, ale aj o otázkach teórie spisovného jazyka a jazykovej kultúry, o jazykovej kultúre v praxi a v nemalej miere prišli do reči aj vzťahy jazykovedy a jazykovedcov k prekladateľom, redaktorom a naopak, ďalej otázky tvorby jazykových príručiek (gramatiky, slovníkov, štylistiky) a konkrétna práca jazykovedcov v oblasti jazykovej kultúry (jazykovedné časopisy, jazykové rubriky, prednášky, besedy a pod.). Stretnutia jazykovedcov s účastníkmi LŠP neboli vždy, ba vlastne ani raz idylické. Za prapríčinu častých nezhôd sa raz označoval súčasný, nie veľmi uspokojujúci stav v kodifikácii spisovnej slovenčiny a všetko, čo je s ním spojené, inokedy zasa osobné skúsenosti, vedomosti aj osobný temperament niektorých prekladateľov alebo redaktorov.

Je isté, že otázka jazyka v týchto súvislostiach bola a je veľmi citlivá, a to pre svoju špecifickosť i komplexnosť, ale aj preto — ako to hovorí J. Ferencík vo svojej knižke *Kontexty prekladu* (Bratislava 1982, s. 65) —, že na Slovensku sa skoro každý pokladá za odborníka

na našu reč, ale málokto sa ju dôkladne a sústavne učí; namiesto toho radšej o nej špekuluje. Citovaním tohto miesta z knižky J. Ferencíka sa vôbec nechceme dotknúť niekoho z prekladateľskej obce, lebo prekladatelia i redaktori sa nemusia pokladať za jazykových odborníkov, oni nimi totiž sú. Na druhej strane však treba konštatovať, že komplexné poznanie jazyka často i na týchto fórach chýba, preto vznikajú rozličné mienky, rozličné hodnotenia i rozličné odborné a spoločenské postoje k jazyku. Posudzovanie funkcie jazyka a jazyka vôbec cez prizmu prekladu nemusí a vlastne ani nemôže byť komplexné, pretože „prekladateľ, na rozdiel od pôvodného autora, je vo výbere jazykových prostriedkov značne obmedzený textom originálu“ [porov. Ferencík, s. 65], a navyše treba dodať, že prekladatelia práve pod vplyvom úrovne pôvodného jazyka posudzujú aj úroveň jazyka prekladu a dosť často im vychodí, že jazyk prekladu — v našom prípade spisovná slovenčina — nemá všetky atribúty súčasného moderného a štylisticky diferencovaného spisovného jazyka [najčastejšie sa tu myslí na hovorové prostriedky nášho jazyka, slangy v najširšom zmysle, možnosť funkčného využitia nespisovných prvkov a pod.].

Ďalším zdrojom napätia sú problémy normy a kodifikácie spisovného jazyka, ktorým v teórii predchádzajú otázky stratifikácie slovenčiny ako národného jazyka a otázky jazykovej politiky a jazykovej kultúry nie v úzko výchovnom alebo školskom zmysle, ale zo širokého verejno-kultúrneho hľadiska. Slovenským jazykovedcom sa z rozličných príčin nepodarilo uzavrieť základný výskum súčasnej spisovnej slovenčiny zo 60. a 70. rokov takými jazykovými príručkami, ktoré by dnes mohli spoľahlivo usmerňovať jazykovú prax v celom rozsahu. Slovník slovenského jazyka sa prakticky dokončil r. 1965, odvtedy prešlo už 20 rokov. Nový jednozväzkový normatívny slovník ide do tlače v roku 1985. Posledné [jedenáste] vydanie Pravidiel slovenského pravopisu vyšlo r. 1971 a už vtedy bolo v mnohých smeroch zastarané. Napriek mnohým novým poznatkom v tejto oblasti nové pravidlá od r. 1953 nevyšli. Školský variant Pravidiel slovenského pravopisu v tomto smere nepriniesol nič nové. Morfológia slovenského jazyka, dielo, ktoré je svojím rozsahom i metodológiou neprekonané ani v slavistickej svete, vyšlo v r. 1966. Výskum slovenského jazyka však šiel ďalej, výsledky tohto výskumu ostávajú zväčša v časopisoch, to značí, že nemajú plnú normatívnu platnosť a napokon nie každý sa k nim môže dostať. Skladba spisovnej slovenčiny ostáva naďalej v rukopisnej podobe a mnohé časti z nej treba ešte vypracovať, domyslieť. Množstvo materiálu z jazykových rubriek v dennej tlači a jazykovej poradne v rozhlase ostáva nevyužitý, lebo chýba jeho knižné vydanie; iba v tejto podobe by totiž mohlo trvalejšie slúžiť jazykovej praxi. Edičná

prax v tomto smere zlyhala a zlyháva. Vo vydavateľstvách a v redakciách sa pracuje s príručkami, ktoré zastarali, sú zdrojom nedorozumení, hádok i redakčnej ľubovôle a do istej miery aj umožňujú tvorenie redakčných a vydavateľských úzov, ktoré nepôsobia vždy pozitívne práve pre nedostatok opory v súčasných normatívnych príručkách.

Nechceme, aby v tomto konštatovaní naša verejnosť videla nejaké kverulantstvo alebo ospravedlňovanie edičnej pomalosti jazykovedcov a už vôbec nie priamu závislosť rozvoja spisovnej slovenčiny od normatívnych príručiek a kodifikačnej činnosti jazykovedcov. Absencia aktuálnej jazykovednej kodifikačnej produkcie v každom prípade však jazykovú prax citeľne postihuje, preto je v nej dosť nervozity, subjektívizmu, neinformovanosti i nevedomosti. To všetko negatívne vplýva aj na celkové chápanie funkcie jazyka v našej kultúrnej verejnosti. Chýba istý regulatív nie v zmysle malicherného naháňania jazykových chýb, ale z hľadiska pokojného, rovnomerného a progresívneho utvárania dobrého jazykového úzu alebo — ako píše v spomínanej knižke J. Ferenčík — dobrej slovenčiny, na základe ktorej by sme mohli v používaní spisovného jazyka stvoriť priam epochu.

V tejto súvislosti treba ešte spomenúť dve negatívne okolnosti. Po prvé to, že kultúra jazyka sa ani v teórii, ani v praxi ešte stále nepokladá za samozrejmu súčasť kultúry vôbec. V poslednom čase vyšlo viac obširných časopiseckých úvah o kultúre v našej spoločnosti, ale ani v jednej sa, žiaľ, autori nedotýkajú vzťahu kultúry a jazyka. Pokladáme to za metodologický, odborný a politický nedostatok v uvažovaní o kultúre. Jazyková kultúra a jazyková politika sa ešte nestali trvalou zložkou pracovných plánov a prognóz príslušných kultúrnych inštitúcií a orgánov. Po druhé chceme pripomenúť to, že ešte stále existuje kríza objektívnych kritérií v hodnotení jazykových prostriedkov najmä v slovnej zásobe, a to tak z hľadiska teórie spisovného jazyka a štylistiky, ako aj zo stránky jazykovej praxe, teda v konkrétnych jazykových prejavoch, textoch, v konkrétnych jazykových situáciách. Existuje síce istý kánon, istá sústava štylistických kvalifikátorov najmä v slovnej zásobe, ale na hodnotenie jazykových prvkov v konkrétnom texte dosť často nevystačujú z objektívnych i subjektívnych príčin. Medzi subjektívnymi príčinami sa nachádza i tá, ktorú spomína J. Ferenčík (s. 65): „(Prekladateľ) postupne začne vážiť každý stavebný prvok rodnej reči na lekárnických vážkach a určovať jeho významovú hmotnosť (doložil by som — aj formálnu — pozn. F. K.) na škále vlastnej jazykovej empirie.“ Taká situácia existuje v gramatike, osobitne v syntaxi, ale aj v tvorení slov a v morfológii (skloňovanie zvieracích podst. mien mužského rodu v pl., prechod životných podst. mien mužského rodu medzi neživotné, napr. *agent*

— *agenti/agenty, Oskár/oskár — Oskárovia/oskárý* a pod.) a napokon aj v pravopísnej sústave.

Sú vari aj ďalšie „ohniská napätia“ medzi prekladateľskou obcou, resp. medzi editormi prekladov, ktoré sa pravdepodobne „rozhoria“ v nasledujúcich diskusiách, a tak v tomto smere už ani netreba uvádzať ďalšie nedoriešené alebo sporné otázky. Očakávame však, že všetky problémy, ktoré sa ukážu ako aktuálne, naliehavé a vari aj spoločensky citlivé, budú sa na tomto prekladateľskom seminári riešiť seriózne, bez emócií a s dobrým úžitkom pre všetky strany. Ide nám o spoločnú vec: o dobré preklady z obsahovej i jazykovej stránky, o zvelaďovanie a obohacovanie súčasného spisovného jazyka i spisovných jazykových prejavov, o rozšírenie vedomostí v teórii spisovného jazyka, o dobré perspektívy celkovej jazykovej kultúry v našej socialistickej spoločnosti.

*Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV
Nálepková 26, Bratislava*

Farebný svet Ľudovíta Fullu v slovesnom vyjadrení

KLÁRA BUŽÁSSYOVÁ

Vydavateľstvo *Slovenský spisovateľ* venuje pozornosť aj vydávaniu pamätí významných predstaviteľov slovenskej kultúry. Po zaujímavých životopisných spomienkach národného umelca Alexandra Matušku *Osobne a neosobne* vyšli takmer naraz hneď dve diela tohto druhu — rozprávanie o mladosti národného umelca Laca Novomeského, ktoré pod názvom *Dobrý deň, človek* napísal Štefan Drug, a spomienky a zážitky vynikajúceho maliara, národného umelca Ľudovíta Fullu pod názvom *Okamihy a vyznania* (Bratislava 1983, 336 s.).

Rukopis spomienok *Okamihy a vyznania* napísal sám Ľudovít Fulla ako postupné dodatky ku knihe *Okamihy* [Mladé letá 1972]. Sústredil sa v ňom na študentské roky, a najmä na obdobie zrelosti, keď pôsobil na rozličných miestach a cieľavedome vytváral svoje jedinečné dielo. Prácu na záverečnej realizácii spomienok prekazila v r. 1980 umelcova smrť, a tak konečnú ucelenú podobu dal dielu redaktor publikácie Ján Medveď. Usiloval sa (a treba povedať, že sa mu to plne podarilo), aby kniha nestratila autentickosť. Svedčí o tom aj edičná poznámka: „Texty *Okamihov a vyznaní* sme prispôbobili dnešnej jazykovej norme, pričom sme sa usilovali zachovať štýl, tón a farbu prostej osobnej výpovede“ (s. 321). Úprimné, prirodzené roz-

právanie (okrem iných kvalít) zaistí *Okamihom a vyznaniam* istotne dosť vďačných čitateľov. Existujú však aj osobitné dôvody, pre ktoré si toto dielo zaslúži, aby sme mu venovali pozornosť aj v našom časopise.

Ponajprv stojí za povšimnutie, že s Fullovou láskou k farbám, k farebnosti, z ktorej sa maliar neraz vyznal a ktorá sa tak jasne zračí v jeho obrazoch, korešponduje farbistosť, pestrosť slovenských výrazových prostriedkov autorovho rozprávačského štýlu, predovšetkým lexikálnych prostriedkov. Register jeho vyjadrovacích prostriedkov je veľmi bohatý a štylisticky diferencovaný. Ako si ukážeme, Ľudovít Fulla hojne používa ako charakterizačné prostriedky na plastickejšie zachytenie atmosféry a koloritu čias svojej mladosti nárečové slová, zastarané slová, hovorové slová zo starších vrstiev slovenčiny aj zo súčasnosti, adaptované i menej adaptované germanizmy a hungarizmy, ako aj citátovo použité maďarské výrazy, ktoré fungovali v Rakúsku-Uhorsku v istých komunikačných sférach.

Z hľadiska sledovania dynamiky slovnej zásoby súčasnej spisovnej slovenčiny, ktorá je v centre našej pozornosti, je Fullova kniha spomienok zaujímavá aj ako prameň poznávania zastarávajúcej lexiky, slov, ktoré Fulla používal nie ako charakterizačný, lež jednoducho vyjadrovací prostriedok, t. j. slov, ktoré mu boli vlastné ako príslušníkovi staršej generácie na rozdiel od dnešnej strednej a mladšej generácie kultivovaných používateľov slovenčiny.

A nakoniec kniha spomienok *Okamihy a vyznania* si zaslúži našu pozornosť aj preto, že maliarske videnie sveta sa u Fullu premieťa do obraznosti vyjadrovania, do používania priliehavých, neošúchaných prirovnaní.

Pristavíme sa teraz pri naznačených zložkách jazyka Ľudovíta Fullu podrobnejšie.

Ľudovít Fulla sa narodil roku 1902 v Ružomberku a Ľudovú školu (elementárku) vychodil do roku 1918, teda ešte za Rakúska-Uhorska. Vyučovacím jazykom bola maďarčina a ako majster priznáva, užil si dosť i učenia-mučenia. Miešanie reči poznačilo jeho vyjadrovanie v rokoch mladosti: „Od mladi som počúval skomoleninu dvoch rečí a sám som takouto zlátanou rečou ako študent iste aj dlho hovoril“. Spomienky a zážitky z tých čias podfarbujú výrazy, zväčša nemeckého pôvodu, ktoré sa v Slovníku slovenského jazyka adekvátne hodnotia ako zastarané alebo hovorové zastarané. Pomenúvajú sa nimi predmety z okruhu domácnosti, nábytku, odievania, školy, ako *kvartiel* (byt), *láda* (debna), *odkolón* (kolínska voda), *šifoniér*, *komótkasňa* (bielizník), *kunčaft* (zákazník), *kučěber* (podomový obchodník), *gríjlik* (nástroj na písanie z bridlice), *elementárka* (základná škola), *preparandia* (učiteľský ústav):

Na *kvartieri* som vydržal niekoľko dní. [142] — Za onoho času zbíjali sme si sánočky doma z doštičiek. Ja s kamarátmi z *lád*, v akých sme došávali zo Znojma v slame balené poháre s uhorkami a feferónkami. [23] — Ulice voňali *odkolónom* kúpeným alebo doma vyrobeným z klinčekov. [22] — ... *tetky* sa začali obzerať po kútoch, kde by sa obraz mohol odložiť. Za *šifoniér*, za pec, za *komótkasňu*? [40] — Pomáhal som otcovi, ako som mohol a musel. Ale najčastejšie pri rozvážaní klobás, párkov a safaládok po *kunčaftoch*. [43] — Roznášajú ho po vagónoch v *košíčkoch*, v akých kedysi nosili u nás *kučébri*, lacní Jožkovia, svoj tovar. [219] — Počuj, Poldo ... ten tvoj syn namiesto písania ustavične maľuje *griflikom* po tabuľke. [21] — Ľudová škola mala päť tried. Mňa dali rodičia zo štvrtej *elementárky* do gymnázia. [21] — Z rákošiny ujo Jožko, učiteľ z Likavky, plietol si malé košíčky a iné zaujímavé predmety, ktoré sa naučil robiť na *preparandii* v Znieve. [50]

Intímny vzťah k prostrediu, v ktorom E. Fulla vyrastal, zvyrazňuje sa aj používaním viacerých nárečových slov, resp. slov, ktoré sa v Slovníku slovenského jazyka kvalifikujú ako ľudové, príp. krajové. Sú medzi nimi domáce slová aj výrazy cudzieho pôvodu, napr. *krnačky* [nár. druh sánok], *céger* [ľud. druh ručnej tašky], *tarkavý* [maď.; nár. pestrý]:

Ale neraz sme doktorému ujkovi vytiahli spod ciene aj *krnačky*. Dnes už *krnačky-krnohy* nevidieť. No vtedy zas *ródle* — sánky a lyže boli zriedkavé. [23] — *Céger* prehodený cez plece ma skrúcal do obruče, nohy sa mi zapleťali ako perece [z maď. praclíky]. [44] — Naučil som sa celkom obstojne zahrať pesničku Boci, boci tarka, se fúle, se farka [Doslova asi takto: Baran, baran *tarkavý*, nemá rohy ani chvost]. [56]

Z hľadiska sledovania pohybu v slovnej zásobe zaujímavejšie ako predchádzajúce prípady sú pre nás hovorové výrazy, ktoré zastarali, vysunuli sa zo živej slovnej zásoby slovenčiny v priebehu posledných desaťročí. Sú to napr. slová *štrand*, *pláca*, *kumštovný*, *kumštovne* ap. V Slovníku slovenského jazyka alebo i v Slovníku cudzích slov sa hodnotia ako hovorové, niekedy ako trochu zastarané, z hľadiska súčasného jazykového povedomia ich treba, nazdávame sa, hodnotiť ako zastarané alebo zastarávajúce slová. Hodnotenie v Slovníku slovenského jazyka bolo v čase svojho vzniku adekvátne, odvtedy však už uplynulo vyše dvadsať rokov a za ten čas sa postavenie istého slova v slovnej zásobe môže zmeniť. Takéto slová boli, ako sme to už spomenuli, Ľudovítovi Fullovi vlastné ako príslušníkovi staršej generácie (vzhľadom na dnešok), nepoužíval ich ako dobové charakterizačné prostriedky, lebo sa vyskytujú nielen v spomienkach na mladšie obdobia umelcovho života, ale aj v reportážnych opisoch z ciest usku-točnených v šesťdesiatych rokoch i v opisoch zážitkov viažúcich sa na umelcov život v posledných rokoch. Porov. doklady:

Loď je vždy ako nová, cestujúci na palubnom štrande si líhajú na holdú dlážku (s. 236; dnes by sme povedali skôr pri palubnom bazéne). — Jedla bolo vždy dosť a fráter Otto, ktorý bol kedysi grófskym kuchárom a tam iste nevarieval iba bryndzové halušky a kašu, vedel všetko veľmi *chutne a kumštovne* pripraviť (s. 153; dnes skôr: *chutne a šikovne, chutne a s umením*). — Z tých kresieb sme potom Matici slovenskej niečo odovzdali, za čo sme určite dostali i *plácu* (s. 124; dnes v takejto súvislosti skôr: honorár).

K slovám, ktoré pozná a používa dnes už len staršia generácia, patria z Fullovej slovnej zásoby napr. *kost* (strava), *bukréta* (kytica), *punktum* (dosť, basta): *Preto som vďačne prijal ponuku pani Vonáskovej a dal som sa k nim na kost*. [171] — *Naši hostitelia nás už čakali v hotelovej izbe a len čo zbadali pred vchodom auto, vyšli nám v ústrety s bukrétami ruží v rukách*. [257] — *Si hluchý, zajtra pôjdeš k ušiarovi a punktum!* [253] — Slovo *kost* hodnotí SSJ ako ľudové zastarané, slovo *bukréta* ako knižné zastarané — primeranejšie by bolo skôr hovorové zastarané; príslovku *punktum* hodnotí ako hovorové trochu zastarané — dnes by sme už to odmedzujúce „trochu“ odstránili.

Z našich doterajších poznámok by sa mohlo zdať, že memoárová kniha *Okamihy a vyznania* je presýtená zastaranými slovami, navyše najmä rezíduami či mechanickými prevzatiami z nemčiny, maďarčiny, ktorými sa ľahko dosahuje patina stariny, ale ktoré dnes už požívame ako dávno známe, ošúchaný arzenál zastaraného výraziva (takto hodnotí slová ako *fruštik*, *bukréta* ... prekladateľka R. Dvořáková-Ziatarová v článku *Utrpenie prekladateľa z druhej ruky*. Revue svetovej literatúry, 20, 1984, č. 4, s. 97). U Fullu však nejde o takýto prípad, lebo spomínané zastarané alebo zastarávajúce slová sa jednak používajú s mierou, jednak sú vyvážené mnohými súčasnými živými hovorovými slovami, ktoré zvyšujú prirodzený, nestrojený charakter umelcovho rozprávania. Porov. napríklad:

Začapol som knižku a *strelil som ju do kapsy*. [62] — Kým pán Nižník z cesta chlieb *upáckal*, ja som rozmýšľal, ako sa hodímiek zbaviť. [36] — Či toho leta bolo ešte nejaké spoločné *hruškárenie* [= kradnutie hrušiek], veru sa nepamätám. [34] — Keď som sa zašatil, nechal som to, čo mi prišlo za grafiky a odpredané oleje, *odkvapnúť do banky*. [174] — Už viackrát som im podobnú prácu odmietol a povedal, aby to dali *plagátistom* a mladším umelcom! [194] — Pri všetkej skromnosti sa domnievam, že môj *odpich na umeleckú dráhu* bol vtedy skutočne mnohohosľubný. [135]

Posledný príklad ukazuje, že športový termín determinologizovaný a prenesený do inej sféry získava aj inú štylistickú príznakovosť — hovorovosť, príp. hovorovosť spätú s expresívnosťou.

V úvode k nášmu zamysleniu sa nad jazykom Okamihov a vyznaní

sme už povedali, že Fulla ako rozprávač nezaprel v sebe umelca, je umelcom nielen štetca, ale aj pera. Maliarske videnia sveta prezrádzajú aj priliehavé, niekedy priam malebné, inokedy zasa skôr hovorové prirovnania. Z nich bude naša posledná ukážka:

Hrboltová leží trochu na západ od Ružomberka a *pôsobí dojemom, ani čo by sa zošuchla z Čebraťa k železničnému násypu* aj s roličkami pokračujúcimi k vrbinám Váhu. [122] — *Obraz Bratislavy a jej života z tých čias sa mi vidí ako dúšok osviežujúceho vína v krištáľovom pohári za spevu drozda a vychádzajúceho slnka*, ktorého nové lúče rozhrievajú telo i dušu. [125] — *Môj malý synovec Jurko mi píše prvý raz vlastnoručne, litery sa mu ešte rozbiehajú ako splašené husi*. [195] — *Ohúrený som stál ako prilepená pralinka na torte*. [202] — *Strčil mi do rúk kufrík. Bol strednej veľkosti a dotlíčený, ani čo by sa oň psi ruvali*. [262]

Kniha spomienok národného umelca Ľudovíta Fullu obsahuje veľa zaujímavých, vzácných poznatkov, faktov z umelcovho života — z prostredia, v ktorom vyrastal, z pražských štúdií, z pôsobenia v Bratislave. Svedčí aj o ťažkostiach, s akými sa Fullovo moderné umenie predieralo k domácejmu adresátovi, keď si umelec už bol získal uznanie v Prahe a v zahraničí, je v nej aj Fullova filozofia umenia, jeho estetické krédo. To všetko podané sviežo, pútavo, a pritom prosto. Redakcii publikácie sa treba poďakovať za dobrú redakčnú a editorskú prácu, za citlivý prístup k štylisticky príznakovým prostriedkom, ktoré sa zachovali v texte, čím sa nezmenšila ani jazykovopoznávacia stránka diela.

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV
Nálepková 26, Bratislava

Žánrová charakteristika jedného druhu prísloví

JOZEF MLACEK

Medzi najtypickejšie druhy prísloví patria tie, ktoré majú stavbu podradovacieho súvetia s podmetovou vedľajšou vetou a s koreláciou *kto — ten, kto — Ø*. Toto konštatovanie sa opiera nielen o kvantitatívne zistenie výskytu takýchto jednotiek, ale ešte viacej o ich špecifické významové aj štruktúrne znaky.

Z kvantitatívneho hľadiska ide o jeden z najbežnejších typov prísloví a parémii vôbec. Zreteľne to ukazujú nasledujúce čísla. *Slovenské príslovia, porekadlá a úslovia* A. P. Záturského obsahujú, ako je

známe, okolo 13 000 jednotiek. Z tohto celkového počtu vyše 350 prísloví tvoria jednotky sledovaného typu, čo je pri veľkej tvarovej pestrosti našich prísloví naozaj bohaté zastúpenie. Rovnaké, ba percentuálne ešte vyššie zastúpenie prísloví tohto typu nachádzame už u A. Bernoláka, ktorý v dvoch nevelkých zbierkach slovenských prísloví a iných parémii pripojených k *Slovenskej gramatike* a k *Etymológii slovenských slov* zachytil vyše 30 prísloví tohto typu (z celkového počtu okolo 750 prísloví).

Z významového a konštrukčného hľadiska sú jednotky sledovaného druhu jedným z najcharakteristickejších typov príslovia. Často stačí malý významový posun (tendencia k zovšeobecnenej platnosti) a malá tvarová zmena (uplatnenie gnómického tvaru napríklad slovesnej zložky namiesto aktuálnej zložky) na to, aby sa hociktorá súvetná konštrukcia tohto typu blížila k platnosti príslovia. Pravda, to na druhej strane vyvoláva otázku, či naozaj všetky ustálené výroky tohto druhu patria medzi príslovia.

Rozbor žánrovej charakteristiky sledovaných parémii si vyžaduje aj podrobnejšiu analýzu stavebných, konštrukčných vlastností týchto jednotiek. Nasledujúci výklad chceme preto venovať rozboru obidvoch uvedených okruhov otázok. Keďže každý z nich obsahuje mnohostranné a zložité problémy, v tomto príspevku sa upriamime najmä na žánrové otázky, kým rozbor konštrukčných vlastností sledovaných jednotiek podáme v ďalšom príspevku. Materiál budeme v obidvoch príspevkoch čerpať predovšetkým z citovanej zbierky prísloví, porekadiel a ďalších parémii od A. P. Zátareckého.

Hneď na začiatku tohto rozboru možno konštatovať, že podstatná časť ustálených výrokov sledovaného typu patrí medzi príslovia. Sú to totiž takmer vždy výrazy, ktoré majú zovšeobecnenú, ba až poučajúcu, didaktizujúcu platnosť, ktoré naozaj vo väčšine prípadov majú povahu rady, odporúčania, príkazu, zákazu a pod. Takáto ich platnosť je takmer vždy ešte viac zdôraznená adekvátnymi jazykovými prostriedkami. Už sama korelácia *kto — ten, kto — Ø* napovedá, že výrok sa bežne nevzťahuje iba na nejaký jednotlivý konkrétny prípad, ale má širšiu, všeobecnejšiu platnosť. Ale sú tu aj ďalšie jazykové prostriedky, ktoré takisto podporujú uvedenú významovú platnosť týchto jednotiek. Bývajú to časté neosobné tvary slovesných zložiek, uprednostňovanie gnómického prítomného času pred inými časovými stupňami, gnómická 2. alebo 3. osoba slovesnej zložky. Jednotky s takýmito jazykovými znakmi sú v tomto type najbežnejšie, a tak ich netreba dokladať konkrétnym materiálom.

V nasledujúcom rozbere upozorníme iba na isté príznakovejšie typy, v ktorých je určitý nesúlad medzi zreteľnou všeobecnou platnosťou príslovia a jeho jazykovými znakmi. Ide tu v prvom rade o jednotky,

v ktorých sa uplatnila forma minulého času slovesných zložiek. Teda napríklad: *Kto Hanbu stratil, všetko stratil.* [A. Bernolák] — *Kto koštoval, zle gazdoval.* — *Kto sa bál, najlepšie prešiel.* — *Kto sa úfal, už sa vyúfal.* — *Kto najprv zvedel, ten na ňom sedel.* [Záturecký]

Spomínaný nesúlad spočíva v týchto jednotkách v tom, že kým korelácia *kto — ten* [Ø] podporuje všeobecnú platnosť uvedených výrokov, uplatnenie minulého času slovesných zložiek naznačuje ich spojenie s konkrétnym prípadom. Napriek tejto rozpornosti vyznievajú uvedené výrazy skôr ako všeobecné konštatovania, a tak ich možno zaradiť medzi príslovia. Takéto ich určenie zreteľne vyniká najmä pri porovnaní s typickým porekadlom, ktoré takisto uplatňuje tvar minulého času. Porovnajme: *Kto koštoval, zle gazdoval.* — *Po hore pochodil, na kraji uťal.* Kým druhý výraz je zrejmou obraznou charakteristikou jedinečnej konkrétnej situácie, v prvom prevažuje jeho zovšeobecnená a vlastne aj nadčasová platnosť.

Podľa svojej významovej hodnoty patria príslovia sledovaného typu jednak medzi vlastné, obrazné príslovia, jednak medzi gnómické, neobrazné príslovia. Porovnajme aspoň niekoľko príkladov z obidvoch skupín: *Kto z mladí seje, v starobe veje.* — *Kto prútik neohýba, strom ťažko ohne.* — *Kto liha medzi otruby, prichodí svini pod zuby.* — *Kto príde medzi vrany, musí kvákať ako ony.* — *Kto je v rade, ten nech pradie* (všetko obrazné). — *Kto vidíš čítať, neber okuliare.* — *Kto pomaly je, pomaly robí.* — *Kto nešahuje svoje, nebude ani tvoje.* — *Kto kradne, tomu zle platia.* — *Kto druhého klame, sám najskôr oklamáný býva.* — *Kto si nevie urobiť, nevie si ani rozkázať* (všetko neobrazné, gnómické).

Treba pripomenúť, že práve podľa gnómických prísloví často vznikajú rozličné novotvary, ktoré sú zvyčajne iba prísloviu podobným jazykovým stvárnením hicijakej rady, rozkazu a pod. V sledovanej zbierke však takéto jednotky ani pri tomto konštrukčnom type prísloví nenachádzame, lebo ako konštatoval už jeden z faktických spoluautorov a neskorší kritik zbierky F. Šujanský, do *Slovenských prísloví, porekadiel a úsloví* sa nezaradili rozličné „mravné, školácke prípo- viedky“ (Šujanský, 1909).

V predchádzajúcich poznámkach sme sa už dotkli prípadov, keď je v prísloví nesúlad medzi jeho významom a niektorými jazykovými prostriedkami, resp. medzi jednotlivými jazykovými prostriedkami navzájom. Z uvedeného riešenia môže vyplývať záver, že zámenné výrazy vedú v týchto jednotkách vždy k významovej zovšeobecnenosti, a teda aj k tomu, že jednotky tohto druhu nemôžu byť porekadlami. Situácia je tu však zložitejšia. Vo všeobecnosti platí, že jednotky sledovaného druhu patria medzi príslovia, ale na druhej strane tu nemožno celkom vylúčiť ani porekadlo. Pristavme sa pri nasledujúcich

konkrétnych parémiách: *Kto ho vidí, hneď ho ľúbi. — Kto sa s tým neznesie, ten sa už s nikým neznesie.*

Sú to ustálené výroky uvedeného konštrukčného typu, súvzťažnosť zámenných výrazov naznačuje aj istú výrazovú zovšeobecnenosť, aká býva pri prísloviach. V týchto útvaroch však nachádzame aj také zložky, ktoré môžu premenlivo zapájať celú jednotku do určitého kontextu. V prvom prípade ide o opakovanú zámennú zložku *ho*. V inom kontexte by v danej parémii bez jej narušenia mohli byť iné osobné zámená: *Kto ju, ich, ťa vidí, hneď ju, ich, ťa ľúbi*. Podobne aj v druhom prípade nachádzame aspoň v jednej jeho časti (prvej) takúto premenlivú zložku: *Kto sa s tým* (ale aj: *s tou, s tými, s nimi, s vami* atď.) *neznesie, ten sa už s nikým neznesie*. Prítomnosť takejto zložky v parémii je závažnejšia ako predtým spomínané iné jazykové charakteristické prostriedky, a tak treba v súlade s novšími paremiologickými teóriami (porov. Permiakov, 1979) pokladať obidve uvedené jednotky za porekadlá. Parémií tohto druhu, ktoré by obsahovali vždy nejakú premenlivú časť, je v sledovanom type veľmi málo. Porekadlá sú teda v rámci parémií rozoberaného typu celkom zriedkavým, ba vlastne až výnimočným prípadom.

Rovnako zriedkavým prípadom sú v rozoberanom druhu parémií aj pranostiky. Ide iba o tieto jednotky: *Kto chodí po noci, hľadá si paličovej (kyjovej) nemoci* (v pôvodnom vydaní Zátureckého zbierky zachytené v nárečovej podobe). — *Kto je šošovicu v piatok, bude v nedeľu pekný*. — *Kto sa smeje v piatok, bude v nedeľu plakať*. Ak vychádzame zo všeobecne prijímaného vymedzenia pranostík, že totiž ide o tematicky určený typ prísloví alebo porekadiel, ktoré sa dotýkajú prác na poli, časového cyklu a počasia (porov. Mlacek, 1981), stoja uvedené príklady vlastne na okraji skutočných pranostík (platí to predovšetkým o prvom prípade, trochu menej o ďalších dvoch, v ktorých sa prvok prognózy predsa len zachováva). Preto nielen malým výskytom, ale aj svojím prechodným charakterom sú tu pranostiky len zriedkavým útvarom.

Ani predchádzajúcim konštatovaním sa však žánrová charakteristika rozoberaných parémií ešte nevyčerpáva. V sledovanom materiáli totiž nachádzame aj takéto špecifické jednotky: *Kto sa hnevá, hnevá sa, na pazderí klobása*. — *Kto sa hnevá, hnevko, na pazderí črevko*.

Hoci tieto jednotky svojou výstavbou a zvukovou organizáciou silno pripomínajú príslovia, prísloviami nie sú. Ani jedna z nich totiž nemá sémantické hodnoty príslovia, nie je nijakým zovšeobecneným pozorovaním a tobôž nie nejakou radou, odporúčaním a pod. Uvedené jednotky však nie sú ani porekadlami. Ich jadrová časť má totiž priamy význam, kým porekadlá sú vždy obrazné. Sú to teda ustálené jednotky, ktoré sa bez zovšeobecňujúceho prístupu vyslovujú v istej

konkrétnej situácii, sú osobitnou ustálenou rečovou reakciou na istú situáciu. Útvary takéhoto typu nazývame povrávkami (Mlacek, 1982).

Kvôli úplnosti treba napokon uviesť, že celkom jednotlivo sa medzi parémiami sledovaného konštrukčného typu vyskytujú aj ďalšie folklórne útvary, ako sú rozličné typy riekanky (o žánrovej typológii riekanky porov. Kopál, 1981): *Kto sa najskorej oblečie, toho žaba do močidla zavlečie; králik, mihálik, lik, lik, lik* (hovorila sa pri obliekaní detí po kúpaní). — *Kto tú knihu ukradne, tomu ruka odpadne; dáme mu kyjovej masť, čo nebude viacej krásti*; ďalej rozličné kľatby a zaklínania: *Kto ma spomnul, bodaj zgromnul (zdochnul)*.

V rozoberanom materiáli nachádzame ešte jeden pozoruhodný príklad: *Kto druhému jamu kope, nech si dá zaplatiť*. V tomto prípade už pochopiteľne nejde o ďalší útvar, ale naznačuje sa v ňom životnosť aktualizáčného prístupu k sledovaným jednotkám. Vieme, že jednotky rozoberaného typu sa aj v súčasnosti (najmä v hovorovom a publicistickom štýle) rozlične aktuálne obmieňajú, pričom si takéto obmieňanie nerobí nárok na utváranie nových parémii.

Kvôli úplnosti ďalej zaznamenávame, že práve v rozoberanom type parémii nachádzame reverzibilný typ výrazu, spojenie, ktoré možno obrátiť, teda výraz, s akým sa bežnejšie stretáme iba pri pranostikách (porov. *Tmavé Vianoce, biela Veľká noc* — *Biele Vianoce, tmavá Veľká noc*). Napríklad: *Kto sa mučí, ten sa učí*. — *Kto sa učí, ten sa mučí*. Na okraj tejto dvojice treba ešte pripomenúť, že tu nejde o varianty jedného príslovia, ale o dve osobitné, samostatné jednotky.

Náš rozbor žánrového určenia parémii sledovaného konštrukčného typu vychádzal zo základného útvaru, akým je v týchto súvislostiach príslovie, a dostal sa až k celkom okrajovým prípadom. Presné zaradenie všetkých rozoberaných jednotiek môže vzbudzovať dojem, že hranice medzi spomínanými útvarmi sú celkom jednoznačné, a tak sa všetky jednotky dajú bez zvyšku priradiť k istému útvaru. Situácia je však aj v tomto celkovo zreteľnom type parémii zložitejšia. Preto sa na záver tohto príspevku pokúsime o charakteristiku troch sporných konkrétnych prípadov. Na podrobnejší rozbor sme si vybrali nasledujúce tri parémie: *Komu česť, tomu česť, pastierovi trúba*. — *Kto do teba kameňom, ty do neho chlebom*. — *Od koho, od toho, čo teba do toho?*

Azda najjednoduchšia je žánrová charakteristika druhého uvedeného výrazu *Kto do teba kameňom, ty do neho chlebom*. Z rozhodujúcej, komunikatívnej stránky treba túto parémiu chápať ako radu, odporúčanie, morálny príkaz. Z tohto hľadiska je to teda príslovie. „Nedostatkom“ ustálenej podoby je tu v prvom rade jej eliptickosť. Niet tu slovesnej zložky, na ktorej by sa spomínané komunikačné zacielenie vyjadrilo navonok. Iným nedostatkom v úvodzovkách je vo výroku

vybočenie z konštrukcie. Korektná syntaktická konštrukcia by tu mala mať podobu *Kto do teba (hádza) kameňom, do toho ty chleбом*. Pravdaže, uvedená jednotka sa ustálila aj s týmto vybočením, a tak ustálený konštrukčný anakolút netreba opravovať z hľadiska komunikatívnosti danej ustálenej jednotky.

Eliptickosť výrazu spôsobuje ťažkosti aj pri určovaní žánrovej príslušnosti ďalších dvoch parémii. Trojčlenný výraz *Komu česť, tomu česť, pastierovi trúba* sa síce tradične zaraďoval medzi príslovia, ale jeho tretia časť bránila pokladať tento celok za seriózne zovšeobecnenie alebo dokonca radu či odporúčanie. Takáto trojčlenná jednotka sa svojou platnosťou v skutočnosti blížila k funkcii povrávky. Až novší vývin k dvojčlennosti (dnes je bežnejšia dvojčlenná podoba tejto parémie: *Komu česť, tomu česť*), ktorý badať aj pri mnohých ďalších parémiách a ktorý je často návratom k pôvodnej podobe istej jednotky, posúva celú parémiu zreteľnejšie do oblasti prísloví, hoci na druhej strane táto konštrukčná zmena celkom nezastiera ani druhú spomínanú, povrávkovú platnosť tejto zložitej jednotky.

Hoci A. P. Záturecký chápal pojmy príslovie a porekadlo značne široko, tretiu spomenutú jednotku (*Od koho, od toho, čo teba do toho*) nezaradil medzi príslovia ani porekadlá, ale pod osobitný podtitul *Povéděni a úsloví*. S jeho postupom treba súhlasiť. Tejto jednotke naozaj celkom chýba zovšeobecňujúci charakter príslovia aj obraznosť porekadla. Keď chceme opísať jej význam, musíme dodať, že ide o ustálený typ odpovede na príliš dotieravé otázky. Je to teda jednotka výrazne spätá s istou konkrétnou situáciou, a tak ju zaraďujeme medzi povrávky. Toto jej určenie je celkom evidentné, hoci niektorými svojimi znakmi (trojčlennosť výstavby, zámenné komponenty) pripomína príslovie.

Sledovali sme tu síce iba jednu stránku produktívneho súvetného typu parémii, ale aj tak sa v rozbere ukázali viaceré zaujímavé zistenia, ktoré sa dotýkali žánrovej aj významovej povahy týchto jednotiek. Sám sledovaný materiál však zároveň naznačuje, že ide o taký typ parémii, ktorý je pozoruhodný aj z hľadiska formálnej výstavby jednotlivých ustálených výrokov.

Filozofická fakulta UK
Gondova 2, Bratislava

LITERATÚRA

KOPÁL, J.: K výrazovej variabilite a typológii riekanky. Slovenský národopis, 29, 1981, s. 551—555.

MLACEK, J.: Povrávky. In: *Studia Academica Slovaca*. 11. Red. J. Mistrík. Bratislava, Alfa 1982, s. 349—362.

MLACEK, J.: Pranostiky a frazeológia. *Slovenská reč*, 46, 1981, s. 206—212.

PERMIAKOV, G. L.: Grammatika poslovičnoj mudrosti. In: *Poslovicy i pogovorki narodov Vostoka*. Moskva, Nauka 1979, s. 7—61.

SUJANSKÝ, F.: Príslovia a porekadlá v knihe A. P. Záturského. *Časopis Muzeálnej slovenskej spoločnosti*, 12, 1909, s. 33—39; 66—69.

ZÁTURECKÝ, A. P.: *Slovenská přísloví, porekadla a úsloví*. Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1897. 389 s.

*Z jazyka korešpondencie Mikuláša Dohnányho**

GEJZA HORÁK

A. Opierame sa o korešpondenciu M. Dohnányho, ako ju vydal R. Chmel, a so zreteľom na zacielenie článku svojimi úvahami nastoľujeme otázku, ako isté jazykové prostriedky v neverejných písaných prejavoch nášho jazykovo široko pripraveného, učeného — a pritom jednodostaj so sebou priam zhrýzavo nespokojného mladého štúrovca môžu pôsobiť v jazykovom povedomí dnešného informovanejšieho čitateľa.

M. Dohnány bol verný štúrovec: presvedčený o správnosti Štúrovho kroku, podvolil sa i požiadavkám „opravenej“ slovenčiny, aby sa nebudaj nepodomlel fundament celonárodného dejinného podujatia; no nebolo to bez vnútorného zápasu a bez diskusných pripomienok.

Najprv uvádzame náznak Dohnányho postoja k Hodžovej „oprave“, a to z listu Jozefovi Miloslavovi Hurbanovi. — Ako výkonný redaktor Slovenských pohľadov žiada M. Dohnány zachovať štúrovskú slovenčinu pri vydaní Sládkovičovho Detvana v Nitre: *Z ohľadu pravopisu dľa mojej mienky by sa v básni tejto nemalo „u“ na „l“ premeniť, bo mnohé rýmy sa tým pošpatia a napospol pristala by Detvanovi jeho pôvodnosť a zaokrúhlenosť; nech by sa teda „uo“ na „ě“ nemenilo. A v Nitre by to ušlo s krátkym poznamenaním.* (List 52; Ide o také prípady ako *mau — mal, dobroo — dobré.*)

K tomu editor {R. Chmel} v poznámke pripája: Dohnányho návrhy nie sú v Nitre akceptované a sám Hurban 25. 3. 1852 písal Dohnánymu

* Článok je upraveným znením referátu predneseného na vedeckej konferencii Mikuláš Dohnány a literárna kritika romantizmu (Piata literárna Levoča) usporiadanéj 4. a 5. mája 1984 ako spomienka 160. výročia narodenia a 132. výročia predčasnej smrti tohto obetavého štúrovca, redaktora Hurbanových Slovenských pohľadov {Mikuláš Dohnány 28. 11. 1824 — 2. 6. 1852}.

[LAMS]: *Detvan musí pre moje meno byť preinačený dľa našich foriem ... a Braxatoris mi dovolilrobiť premeny.* {Chmel, s. 192} Dohádzame, že Dohnányho návrh je pozoruhodný aj dnes, a to z hľadiska poetiky.

Neoznačovanie mäkkosti spoluhlások *d, t, n, l* pred samohláskami *e, i* náznakovo kritizuje Dohnány v liste Michalovi Miloslavovi Hoďžovi takto: *Váš pravopis bych dosť dobre pochopoval a všade dôslednosť nachádzam, iba to mi je nejasné, ako môžete písať: neboli, nedbaj, neprijalo atď. bez znáčku na e lebo na n? Tuná myslím pevné [rozu-mej tvrdé] e, ako ho Vy nazývate, stáť nemôže.* {List 11}

Reč korešpondencie M. Dohnányho ponúka študijný materiál zo všetkých jazykových plánov. Sústredíme sa na vybrané jednotky z lexi-
ky (vrátane tvorenia slov) a v súvislosti s nimi odkážeme na morfológiu, syntax i hláskoslovie. Už pri vstupnom pohľade na materiál dá sa konštatovať, že (približne) stoštyridsaťročná časová vzdialenosť od vzniku východiskových textov po náš dnešok nespôsobuje, že by ich priemerne vzdelaný používateľ spisovnej slovenčiny nemohol čítať s plným porozumením. Ba niet v nich slova, slovného spojenia, ktorému by pri sústredenejšom čítaní pririekol nepravý význam. Keď aj stretne (z hľadiska dnešnej kodifikovanej normy) príznakový prvok, krátka úvahová zastávka mu postačí, aby si ho v jazykovom povedomí správne interpretoval.

Pred takýmto pozorovaním vybraných lexikálnych jednotiek uvedieme dve poznámky. — Prvá sa týka spoločenskej etikety platnej v dialógu detí (v našom prípade syna) s rodičmi, ktorá sa uplatňuje aj v listoch. — Dohnány v listoch svojim rodičom oniká; tento prvok prejavu úcty nie je starším Slovákom neznámy; poznajú ho nielen z beletrie (pozri napr. v Mladých letách M. Kukučina), ale podaktorí aj z vlastného detstva, z vtedajšieho rodinného zvyku. — Dva príklady: *Teraz Im nemôžem vypisovať, ako sa nám s bratom [Ludovítom, Lajošom] podílo, ale dá Pán Boh, že Im to dakedy vyrozprávame. Od Modrániho som Im bol písal, neviem, či ten list dostali. Nech pozdravia našich dobre pracujúcich a priateľov, ak máme ešte akých.* {List 13} — *V Těšine mi daktorí priatelia, čo boli v Žiline, povedali, že sa, oni mamuška, veľmi trápi a plačú. To ma veľmi zarmútilo. Vedia, že pri peci nemôžeme sedieť, ale keď sme raz v svete, so svetom [musíme] sa oboznámiť a ísť s ním za pasy. Už či my zvíťazíme, či padneme.* {List 14}

Druhá poznámka naznačí uvážlivo hľadané posudzovanie nového výrazu {pomenovania}, ale aj úmornú prácu M. Dohnányho pri redigovaní Slovenských pohľadov. — V liste J. M. Hurbanovi o jednoslovnom názve rubriky *Maličkédôležitosti* Dohnány píše: „*Malédôležitosti*“ sa *taššie* vysloví, ako „*dôležitostník*“ — *zostane teda „dôležitosti*“. {List 32} — [Dohnány kriticky komentuje Geromettov polemický článok o Lichardových náhľadoch.] *Začal som ho prepisovať pre Vás, ale sa musí prerobiť: periódy sú pomotané* {List 45}. V denníkoch zaznačil priam prplavú každodennú redaktorskú robotu:

Po obede Kalinčiakovu povest [Knieža Liptovské] som odpisoval. (s. 107)

Na okraj dopĺňame, že M. Dohnány sa redaktorskej hrdlačiny nezriekal ani pri lákavom výhlade na profesúru: *Ludevítovi ďakujem srdečne za jeho starosť, ale profesúru starých rečí neprijmem, dokiaľ Pohľady budú vychodiť alebo dokiaľ si súcejšieho k nim spolupracovníka nenájdete, čo priam na suchých kôrkach budem živý.* (List 39) Tak mohol konať iba človek obetavo slúžiaci celonárodnej veci.

Podávanú prehliadku pozoruhodných jazykových jednotiek viedla najmä skúsenosťou potvrdzovaná téza, že všetko, čo v spisovnej slovenčine raz vzniklo a žilo, potenciálne v nej trvá; je akoby odložené a môže sa podľa potreby oživiť, aktualizovať. Aj v tom sa prejavuje a potvrdzuje životná kontinuita nášho celonárodného dorozumievacieho prostriedku.

Na čelo vybratých jazykových jednotiek dávame ustálené obrazné výrazy. (Tam, kde sa neuvádza adresát, príslušný list je adresovaný J. M. Hurbanovi.)

B.1. Frazeológia; k nej na konci voľne priradujeme i dve substantívne pomenovania (*voľička, krčice*) s osobitnou metaforickou náplňou.

Na *krky behať dakomu* (porov. s dnešným variantom *chodiť na krk/krky dakomu*) — rozdiel v porovnaní s dnešným zaužívaným variantom je azda iba v stupni expresívnosti, opretom o použitie iného slovesa vo funkcii vymeniteľného člena: *Ba aj pre krajčírka, ktorý mi vždy na krky behal, som si od Štefanoviča musel pár zlatých požičať.* (List 7, bratovi); *byť na pomoci* (porov. rozprávkové *byť na dobrej pomoci*): *Nemohol bych Vám byť na pomoci?* (List 36); prirovnaním podložený hyperbolizujúci výraz s nábehom na frazeologizovanie *chodiť, kade by ani koza neprešla: Chodím Ti, blúdím po skalách našich, kade by ani koza neprešla, a tam hľadám uspokojenie moje, kým sa do hlbokkej priepasti nezrútim!* (List 7, bratovi); *nech ti je dosť* (= skrátka, jedným slovom, dosť na tom): *Nebudem Ti vypisovať, prečo som sa odpratal odtiaľ, nech Ti je dosť, že sa [= sú] to veru len jedni nestatoční, leďajakí a hnusní ľudia* [bytčianska meštiacka rodina, v ktorej bol Dohnány vychovávateľom], *a čo viac, ani platu, ani len pol grajciara som nedostal.* (List 8, bratovi); *môcť-nemôcť z toho* (dnes je zvyčajnejšie *(ne)môcť za to*): *Ale či ja môžem z toho, že Vaše dôvody za slovenčinu sú o mnoho silnejšie a vážnejšie ako za terajšiu staroslovenčinu!* (List 19, D. Lichardovi); *ani mak: Také klebety, aké ste snáď v Slovanovi od 16 listp. čítali, mňa ani mak nemýlia.* (List 21, Samuelovi Jurkovičovi), *...a jeho vzdelania* [rozumej: vzdelania človečenstva] *si ani mak nevšimajú.* (List 6, Ctibohovi Zochovi); *ko-stol vied* (porov. dnešné *chrám vedy/vied*): *Upovedomení synovia národa stojaci u kostola vied, umenia a literatúry ...* (List 36)

Vôľička [= svojvôľa, neoprávnené a márnomyseľné požadovanie, aby sa splnila naša fiktívna predstava]: *Tí ľudia & comp. si mysleli, že Vy v Pohľadoch dáke literárne pletky a zodraté strapy cudzích názorov podávať budete [...]* A teraz sa durdia, že sa im vôľička nevyplnila. (List 41 — narážka na Havlíčkove postoje); *krčice* [= prplavé práce, pri ktorých sa treba krčiť; význam výrazu je obohatený asociáciou so slovom *krt/krtica*, náreč. *krčica*]: *Škoda večná, že sa Vy s takýmito krčicami paprať musíte.* (List 39)

2. Zložené podstatné mená, napr. *podieľubravosť* [-I-!], *lúčochod*, *slávomuž*: *Chceli sme k podieľubravosti* [= účasti, spoluúčasti, spolupráci] *Vášho slovenského ducha a mocnú Vašu ruku na diele tomto mravnom a svätom k pomoci zavolať a získať.* (List 5, C. Zochovi o Spolkoch miernosti); *Lúčochod* [= fakľový sprievod] *náš záležal asi z 300 faklí.* (List 15); *Cenzor pristal na to, žeby sa mená tých slovenských slávomužov v § tom vypočítané vytlačili.* (List 11) — Pridávame priehľadné adjektívne zloženiny *skutkochtivý*, *skutkonosný* (porov. *medonosný*).

3. Slovesné väzby: *písať pred dakoho/na dakoho* (kto reprezentuje istý, obyčajne vysoký úrad); *zamyslieť sa do toho* (porov. *zahíbiť sa, zahútať sa, ponoriť sa do voľačoho*); *polemika za reč* (na základe kontaminácie s výrazom *boj za reč*); *predplatiť sa na slovník* (vopred sa prihlásiť na kúpu slovníka). Príklady v kontexte:

Ale budem písať pred vicišpána z ohľadu toho. (List 8, bratovi Ľudovítovi) — *Ja som začal dať písať o umení; je to predmet pekný, lenže sa človek hrozí do toho zamyslieť, keď len to napadá, čo by všetko k vyčerpaniu predmetu takého potreboval!* (List 46) — *Celý zväzok Pohľadov je polemika za reč.* (List 41 — porov. antonymickú dvojicu *za - proti*) — *Na slovník všeslov. by sme sa mali predplatiť.* (List 47 — Franta Šumavský mal vydať šesťjazyčný slovník)

4. Z tvorenia slov. Slová, v ktorých sa uplatnil iný slovotvorný prostriedok (prípona, predpona) ako dnes, napr. *predplatok* [= predplatné], *vynálezok* [= objav, vynález], *nádavok* [= prídavok], *príslovky napredok* [= najprv, vopred], *z predku* [= vpredu]; *závierka* [= záver, zhrnutie], *dozorstvo* [= dozor], *obozrenie* (Hurbanova štúdia Obozrenie novejších literatúr slovenských = prehľad), *poznámenania* [= poznámka], *prázdnosť* [= prázdnota], *úsmech* [= úsmev], *úslnie* [= výslnie], *útecha* [= potešenie, radosť, potecha], *navrátenie* [= vrátenie], *zrovnanie* [= porovnanie], *obrazený* [= urazený], *zmrhať* [= premrhať], *zavierať* [= uzatvárať v abstraktnom zmysle], *vzkazovať* [= odkazovať], *odnášať* [= donášať], *obneskoríť sa* [= oneskoríť sa], *započať* [= začať], *dochádzať/nadchádzať/obísť dakoho* (obyč. o prijatej správe), *nadhodiť sa* [= prihodíť sa, nadariť sa],

počítovať (= počítať, rátať), tajomstvaplňý (= tajomný). Niekoľko príkladov v súvislosti:

Záverku a ako sa hovorí kvintesenciu z neho už podal vo svojom časopise. [List 16, M. M. Hodžovi] — *Či nesmieme zatúžiť po úsmechu, v ktorom by sa odmena sladká maľovala?* [List 48, Emílii Jurkovičovej] — *Obrazeným sa ja byť necítim, ani som sa obrazeným byť necítil.* [List 26, Ondrejovi Holkovi] — *Pri väčšej účasti i Pohľady sa zmôžu, ich obsah sa rozšíri: a tak zo dňa na deň väčší úžitok národu odnášať budú.* [List 43, P. Dobšinskému] — *S týmito som sa trochu obneskoril.* [List 49] — *Skutočne vždy nás nové a nové radostné správy dochádzajú.* [List 43] — *Mňa práve s každým večerom žiaľ nadchádza, že zas jeden deň pusto a na prázdno utiekol.* [List 24, Ondrejovi Holkovi] — *Vítaná nás práve dnes obišla správa so sl. Oravskej stolice...* [List 6] — *Hneď na druhý deň po mojom príchode sa mi nadhodila príležitosť do Mitíc.* [List 22] — *O poézii že tiež napísal pojednanie, ktoré medzi svoje najlepšie práce počíta.* [List 21, S. Jurkovičovi o Petrovi Hostinskom]

5. Slová s odlišným odvodzovacím základom — uplatňuje sa v nich iná slovotvorná motivácia ako v dnešnej spisovnej slovenčine, napr. *vyhľadávať* (= žiadať, požadovať, vyžadovať; vymáhať): *My daktori nemáme spôsobu dvíhať ho [národ] tak, ako by to potreba vyhľadávala.* [List 27, E. Jurkovičovej]; *prednášanie* (= stávanie dopredu, vyzdvihovanie): *Ja síce veľikú úctu mám pred týmito posvätencom národným, ale s prednášaním tohoto článku zmieriť sa neviem.* [List 38 — o Štúrovom článku]; *tekutosť slohu* (= plynulosť, uhladenosť): *Vaše myšlienky berú na seba usadlosť a plnosť, sloh dostáva tekutosť a čistotu: dobre nám teda poslúžite prácami Vašími.* [List 43, P. Dobšinskému]; *vyprieť* — *vypretý* (= vytvoriť — vytvorený, vylúčiť — vylúčený; vymknúť — vymknutý): *Viete, duša drahá, že sme oba, Vy i ja, vypreti z rozkoši sveta terajšieho a inšie nám nezostáva iba kochanie sa ideálmi našimi a so samými sebou.* [List 48, E. Jurkovičovej] — porov. *vytvorili, vypreli ma, vypreli predou mnou dvere:* súvisí so starším zatváraním dverí; *z ohľadu novín* (= čo sa týka novín, pokiaľ ide o noviny; v administratívnom štýle dnes *ohľadne novín*): *Z ohľadu novín by bolo dobre, keby som ich od Vás mohol dostávať už po prečítaní; naznačili by ste zavše, čo by malo prísť do Pohľadov.* [List 52]; *držať za zbytočné* (= mať, pokladať za zbytočné): *Myslím, že Vám je známy š tento a čo obsahuje v sebe, preto za zbytočné držím ho odpisovať.* [List 11, M. M. Hodžovi]; *prisiliť* (= donútiť, silou priviesť k činnosti, k náhľadu): *Ja nikoho neprisilím, aby tak alebo tak o mne myslel, ale mi ani na tom nezáleží.* [List 24, Ondrejovi Holkovi]; *predloha* (= návrh, porov. *predložiť/predkladať voľačo*): *V budúcom liste budem čakať na túto predlohu odpoved.* [List 21, S. Jurkovičovi]; *prázdny* (= voľný): *V prázdných hodinách*

píšem teraz kritiku na Myjavu. (List 37); rozobrať-rozobraný (= vzrušiť sa — byť vzrušený dajakou myšlienkou a zápalisto ju hlásať): To slovo „rozobrať“ ja dobre rozumiem v tom zmysle, ako Vy píšete, a ešte v druhých obyčajných v živote výrazoch. Nuž ale Vozára myšlienka táto [rozumej, o zbližení Slovákov s Maďarmi] jediná nerozobrala. Rozobraný, t. j. k životu duchovnému povzbudený, on bol i druhými myšlienkami, nie len touto. (List 38)

6.a) Rozdiel v gramatickom význame [v morfológických kategóriách] podst. mien, napr. [ten] *periód* [= *perióda*; *zložené súvetie*]: *Jeden nedokončený periód, a síce hneď na prvej strane stojí takto ... (List 32); výkrut a zákrut* (porov. *zákruta*): *Odpustíte mi snáď, keď bez všetkých výkrutov a zákrutov, ktoré nikdy z úprimnosti srdca nevychádzajú, Vám samú vec nakrátce vyložím. (List 12, Augustovi Horislavovi Škultétymu)*

b) Rozdiely v používaní tvarov, napr. *pár razy, viac razy/viacrazy* (= *pár ráz, viac ráz*): *Už som pár razy dohovárať sadzačovi, aby toľko nevynechával. (List 41) — Už ste viacrazy pochválili článok Ľudev. (List 38); prvší* (= *prvý*): *Tebe prvušiemu píšem list toho roku, Lajko môj úprimný. (List 7, bratovi Ľudovítovi);* staršie slovesné tvary *bych, kebych; má-li* = *či má, ak má*; tvar *jednoho* (porov. *toho*); rozdiel vo využití kolkosti slovesného deja, napr.: *Počujem [dnes počúvam], že mnohí prišli z našich do úradov, je to pravda? (List 15, S. Šípkovi);* v porovnaní s dnešným stavom častejšie sa uplatňuje tvar predminulého času: *2 hárky vytlačené si už bol vzal pán Hurban. (List 50, S. Jurkovičovi)*

7. Hláskoslovné odlišnosti dané vtedajšou jazykovou normou (resp. jej neustálenosťou) alebo prepisom českého slova, napr. *dač, navšťivovať, červíček, širáčok, knižečka, veďeť, mrzeť, veľiký, neidem, predsevzatia, štestia, krom toho, otrovný, velice, na krátce* (porov. najmä v povestiach P. Dobšinského); *zabuct/zabust* — *zabudnem* (ako *išť-idem*); *krajový nárečový príznak* má slovesné podstatné meno *zejdutie*: *To terajšie krátke s Vami sa zejdutie ako pekný sen obľutuje ducha môjho. (List 27, E. Jurkovičovej).* Pozornosť zasluži tvar *žíjať* (*žiť-žijem-žíjať* ako *biť-bijem-bíjať*) — dnes sa tu uplatňuje *spoluhláska v: žiť* — *na-/do-/pre-žívať* (porov. *život, živý*). Z češtiny boli prepísané slová *doptávky* a *dieky*: *I na ostatné doptávky včerajšie budem čakať odpoveď už lebo ústnu, lebo listovú. (List 34) — Dieky Vám za to, otcovia drahí. Prijmite, otcovia drahí, dieky tieto úprimné a srdečné. (List 6, C. Zochovi)* Administratívny slovník v Dohnányho listoch charakterizujú najmä slovesá *ujednotajniť sa, vyridiť* a *zdeliť*.

8. Zo skladby vyberáme tri výrazné javy: a) *príčasťovú konštrukciu ekvivalentnú s dnešnou vzťažnou prívlastkovou vetou*: *O poslanom mi dnes liste (= O liste, ktorý ste mi dnes poslali) môžete*

šípíť, čo som myslel. [List 39]; b) neosobnú konštrukciu *známo je vám* a c) slovosled typu *To terajšie krátke s Vami sa zejduť* [List 27, E. Jurkovičovej; pozri už citovanú vetu].

C. Na koniec niekoľko zovšeobecňujúcich zistení:

Staršie texty spisovnej slovenčiny rozširujú a prehlbujú jazykové povedomie čitateľa; nabádajú ho chápať slovenčinu v širších priestorových (v tom i medzislovanských) a časových súvislostiach. Ukazujú, že jazyková kultúra vcelku, ale aj individuálne má iba vtedy zdravé korene, keď sú zoširoka vsadené v priestore a hlboko v čase.

Rozdiely našich východiskových textov od dnešného stavu spisovnej slovenčiny sa nám javia tak ako rozdiely dvoch nárečovo blízkych a zemepisne susediacich obcí. Pre tvorivého používateľa spisovnej slovenčiny je toto zistenie posmelením donášať vybrané jazykové prostriedky z vlastného (i celkom individuálneho) okruhu; to platí najmä o umelcoch slova.

Ale staršie texty otvárajú i možnosť vracat sa: aktualizovať napríklad staršiu motiváciu odvodených slov a tak v rámci esejisticky ladennej tvorby osviežovať myslenie a znásobovať poznávacie pohľady na najrozličnejšie javy skutočnosti. Zdravé jazykové zdroje nášho literárneho dedičstva múdro z tejto stránky znova dáva do pohybu a obehu (a nevraťme to po prvý raz) najmä Vladimír Mináč.

Živé námety na takú jazykovú aktivitu dalo i päť vedeckých konferencií (1974—1984), ktoré sa do našich kultúrnych dejín zapisujú pod menom Literárna Levoča.

*Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV
Nálepková 26, Bratislava*

LITERATÚRA

HORÁK, G.: Gemerské nárečové pozadie Kubányho prózy. *Kultúra slova*, 17, 1983, s. 11—17.

CHMEL, R.: Listy a denníky Mikuláša Dohnányho. Martin, Matica slovenská 1971. 218 s.

MINÁČ, V.: Súvislosti (Dúchanie do pahrieb). Bratislava, Slovenský spisovateľ 1976. 201 s.

Ks

Aby bolo jasné...

JULO RYBÁK

Mohol som vedieť, že sa schýľuje k čomusi neblahému, keď mi z redakcie Nedeľa oznámili, že z môjho príspevku *Kvalita reči* [ktorým som reagoval na úvahu B. Kapolku *O jazyku*] pripravia — podobne ako z iných príspevkov — výňatky.

Mohol som to tušiť už ako prekladateľ M. M. Prišvina, súc pamätlivý hoci tejto jeho myšlienky [ktorá sa vzťahuje rovnako na niektorých novinárov ako na niektorých spisovateľov]: „Najhoršie, čo môže v literatúre byť, je to, keď si spisovateľ pre čosi osobuje právo pozeráť sa na život ako na svoj materiál a využívať ho, to jest keď robí to isté čo poľovník na bobrie kožky — kožku stiahne a samotné zviera zahodí.”

Po prečítaní skráteného, upraveného a do nečakaných súvislostí uvedeného príspevku som mal skutočne pocit bobra, z ktorého stiahli kožku (= účel, t. j. to, čo sa nám práve hodí) a ostatok ako nepotrebnú mrcinu zahodili. A to sa spraviť s autorom príspevku, ktorého pátosom je hlboké presvedčenie, že jazyk, to je človek; že nemôže byť obohacovania jazyka bez obohacovania človeka. Z čoho, samozrejme, nevyhnutne vyplýva, že zasahujúc do jazyka autora, zasahujeme do človeka. (Ako každé tvrdenie i toto možno doviesť do absurdnej polohy, ale veď nie o absurdné polohy nám ide!)

Keďže je reč o nárečiach a spisovnom jazyku, žiada sa mi tu odcitovať môj nedávny záznam z vlaku:

„Počúvam rozhovor dvoch dievčat vo vlaku v rodnom nárečí, všimam si aj obsah, primitívny charakter ich komunikácie, a uvedomujem si, ako je nárečie tesne spojené s istým stupňom vedomia — a, len čo prechádzame na vyšší stupeň, ako automaticky opúšťame nárečie.

A súčasne: aký to veľký skok urobilo ľudstvo na ceste k všespoločenskému, keď prešlo od nárečí k národným jazykom.

Národný jazyk je to isté čo (v inej rovine) RODINA!

Prelomil hrádze čohosi (ROD), a súčasne vytvoril hrádze, ktoré budeme musieť prekonať na ceste k ďalšiemu stupňu (KOMÚNA).”

A teraz si dovoľm uviesť plný text príspevku *Kvalita reči* — aby bolo jasné, o čo mi išlo a ide.

Kvalita reči

Úvaha Bela Kapolku *O jazyku* [Nedeľa 84, č. 7] mi „zadrela do žívého“. Kapolka sa tu dotýka vecí, o ktorých v posledné časy často uvažujem v súvisi s prácou na knižke *Zázrak reči* [*Záznamy zo zápisníka*]. Vyberám si preto z nej pár denníkových záznamov ako príspevkov do diskusie.

{Z autobusu}: Verím i neverím v možnosti riadenia jazykového vývinu.

V jazyku sa odrážame, ako žijeme. Len tak, a nie inak. {Taká prostá, a taká hlboká myšlienka!}

Tá výrazná tendencia používať univerzálne slová {napr. „prevádzat niečo“} je teda nie nedostatok našej reči {ako by z nášho boja proti nim vyplývalo}, ale nedostatok nášho života!

Pri písaní mi napadla ešte jedna myšlienka, ktorá nejako súvisí s včerajšou „autobusovou“ úvahou o jazyku:

Ako sa my všetci chodíme do jazykových príručiek presvedčať o tom, čo je správne, ako to treba povedať a pod. — a ako tým vzniká ilúzia, že mechanizmus reči je obsiahnutý tam, a naše rečové povedomie že je len nepodarená kópia tohto vzoru, ktorá sa mu síce snaží („seč môže“) priblížiť, ale nikdy sa jej to nedarí, potkýna sa v tom behu za vzorom, padá...

A zatiaľ je to všetko presne naopak: buď oslávené, rečové povedomie, ktoré ešte len vyzdvihneme na oltár!

A. N. Tolstoj v prejave na I. zjazde sovietskych spisovateľov: „Používať ledažako jazyk znamená aj myslieť ledažako: nepresne, približne, nesprávne.“ Jeho slová ešte raz potvrdzujú úzky vzťah jazyka a myslenia, len ja by som ich {v zmysle svojej nedávnej úvahy} „preakcentoval“: myslieť treba nie ledažako, potom nebudeme ani hovoriť ledažako.

„Veľká väčšina ľudí v samotnom živote používa jazyk zle a vulgárne, a nevedia o tom, lebo si na seba a na svoje nedostatky zvykli.“ {K. S. Stanislavskij} — To je úplne v duchu môjho presvedčenia, že reč je odrazom kvality nášho života {a že budúca reč sa bude teda zásadne líšiť od reči dnešnej}.

Nielen „literatúra bude iba taká, akí budeme my, ktorí ju tvoríme“ — ako hovorí kdesi Vadkertiová, ale aj jazyk.

Prišvinovo „Píšem, ako žijem“ platí aj v zmysle „Hovorím, ako žijem“.

Goetheho slová o literatúre platia aj o jazyku: „Literatúra sa pokazí len do tej miery, do akej sa pokazia ľudia.“

A ešte raz Goethe, nádherne potvrdzujúci, že kvalita našej reči závisí od kvality myslenia, a teda od života: „Významný spis je ako významná reč dôsledkom života; spisovateľ takisto málo ako konajúci človek vytvára okolnosti, v ktorých sa narodí a v ktorých pôsobí.“

Robert Walser v projekte svojho „ideálneho štátu“ zrušil profesionálne umenie ako špecializovanú, teda odcudzenú činnosť — a k tomu treba zatlieskať:

„Je dobre, keď už ľudia nepotrebujú umelca, aby boli ľuďmi vnímavými a nadanými k umení. Zdejší ľudia takí boli, pretože se naučili svému smyslu chrániť a užívať ich ako niečoho vzácného. Nepotrebovali vyhľadávať obraty v knižkách, pretože mali sami jemné, živé, bdelé a chvňživé citenie, mluvíli krásne, kedykoľi mali potrebu promluviť, vládli reči, aniž vedeli, jak k ní prišli.“ (R. Walser: *Pěšá putování*. Praha, Odeon 1982, s. 370.)

Walser tak výborne potvrdzuje moje presvedčenie, že kvalita reči, to je kvalita života.

Článok J. Osvalda *Človeka poznáš po reči* (Nové slovo, 2. 6. 1983) je celý postavený na princípe polárne protichodnom tomu, k čomu som dospel v úvahách o kvalite reči. Presvedčme učiteľov (všetkých, nielen slovenčinárov), aby „s úprimnou ambíciou všestranne skvalitniť vyučovací proces“ skvalitnili a skultivovali jazykovú stránku prenosu poznatkov, aby sa „s hľadačským zanietením, priam vynaliezavo a uvzato pustili do celkovej inovácie“, a teda aj inovácie svojej reči, lebo „miera ovládania jazyka ovplyvňuje aj celkovú hodnotu ľudí“ — a všetko bude „v suchu“.

Ak podľa Osvalda „zvýšime vo vyučovaní náročnosť na lexikálne prostriedky a obohatíme výklad nevšednými výrazmi, knižnými slovami a bohatou variabilitou vo vyjadrovaní“, ak budeme „uvádzať slová do nekonvenčných súvislostí“, ak „nekonvenčnosťou a netradičnosťou vo výklade stredoškolských učiteľov osviežime interpretáciu učiva“, ak, slovom, zvládneme „prepotrebné majstrovstvo slova“ a urobíme svoj výklad prifaľlivým — stane sa zázrak: slovom, ktoré nevyžadovalo nijakú zmenu v osobnosti učiteľa, zmeníme osobnosť žiaka!

Slovenské príslovie *Vtáka poznáš po perí a človeka po reči* je absolútne presné aj v tom zmysle, že sa ani jeden, ani druhý (ani vtáča, ani človek) nemôžu vyzliecť zo svojho šatu; že zmeniť šat znamená zmeniť kvalitu jeho nositeľa.

Zaplesal som, keď som čítal úvahu o očisťovaní a obohacovaní jazyka, v ktorej Goethe obdivuhodne presne vystihuje jadro všetkých mojich uvažovaní na túto tému:

„Očisťovať a súčasne obohacovať materinský jazyk je práca pre najmúdrejšie hlavy. Očisťovanie bez obohacovania je často bezduché; lebo nič nie je pohodlnejšie než odhľadiť od obsahu a číhať na výraz. Duchaplný človek prepracúva svoju slovnú zásobu bez toho, aby

sa staral, z akých prvkov sa skladá; bezduchý rád hovorí čisto, keďže nemá čo povedať. Ako by mohol cítiť, že namiesto významného slova uznáva žalostnú náhradku, keď slovo nikdy preňho nebolo živé, lebo si za ním nič nepredstavoval. Existuje dokonca veľa spôsobov očisťovania a obohacovania, ktoré vlastne spolu musia pôsobiť, ak má jazyk živo rásť. Poézia a vášnivý prejav sú jediný prameň, z ktorých tento život vyviera; a keby mali vo svojej prudkosti odplaviť z kopca aj trochu nánosu — ten sa usadí na dno a ponadeň pretečie čistá vlna.“ (J. W. Goethe: Vo vlastnom zrkadle. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1982, s. 274.)

Ako sa tu nádherne zrkadlia moje úvahy o tom, že tvorcami jazyka sú vlastne géniovia národa, že jazyk sa tvorí (či skôr rodí!) na tvorivom póle, na vrchole vášne a vypätia duševných síl; že obsah je to, čo podmieňuje jazyk; že obsah sa nepýta, odkiaľ potrebné prvky berie — atď. atď.

Tento Goetheho text by mal visieť na stene všetkých redakcií!

Katedra jazykov UPJŠ
Mojmírova 2, Košice

ROZLIČNOSTI

Halo

Pomenovanie *halo* je síce málo známe, uvádza sa však v našich základných lexikografických dielach. Podľa Slovníka slovenského jazyka (1. zv., Bratislava 1959, s. 456) má tieto významy: 1. ako astronomický termín má význam „farebný kruh okolo slnka alebo mesiaca, ktorý vzniká lomom svetla na vodných kvapkách alebo na ľadových kryštálikoch mrakov“, 2. ako lekársky termín má význam „tmavý kruh okolo prsnej bradavky, areola“. Podrobnejšie je spracovanie v Slovníku cudzích slov od M. Ivanovej-Šalingovej a Z. Maníkovej (Bratislava 1979, s. 343), kde sa spomína aj jeho grécky pôvod: 1. „kruh okolo dačoho odlišujúci sa farbou od okolia“, 2. ako astronomický termín má význam „rôzne optické javy v atmosfére vznikajúce lomom a odrazom slnečného alebo mesačného svetla v ľadových kryštálikoch stredných alebo vysokých oblakov, ktoré pokrývajú oblohu medzi pozorovateľom a Slnkom, resp. Mesiacom“, 3. ako lekársky termín má význam „tmavý kruh okolo prsnej bradavky“.

Pomenovanie *halo* sa dnes veľmi často spomína vtedy, keď je reč o galaxiách. V našej galaxii (Mliečnej ceste) ako gigantickej sústave hviezd sú jednotlivé hviezdy najhustejšie zoskupené v centrálnej časti, ktorá má takmer guľovitý tvar. Ostatné hviezdy, ktoré rotujú okolo tohto centrálného útvaru, vytvárajú plochý štíhly disk. Plynňý obal galaktického disku je *halo*. Vonkajšia časť galaxie je *koróna*. Halo sa vyskytuje aj v iných galaxiách, ktoré sú súčasťou pozorovaného vesmíru.

Slovo *halo* je podľa Slovníka slovenského jazyka podstatné meno stredného rodu. Skloňuje sa podľa vzoru *mesto*, do ktorého patria slová stredného rodu na *-o* a okrem toho aj cudzie slová na *-on*, *-um*, napr. *mesto* — *mesta*, *enchiridion* — *enchiridia*, *lyceum* — *lycea*. V publikácii J. Štohla *Zo života hviezd* (Bratislava 1976) sa slovo *halo* skloňuje, ako sa to žiada v citovaných lexikografických príručkách, napr. *Sústava je obklopená ešte väčším sféroidom, tzv. halom s neurčito vymedzenými hranicami s priemerom 160—200 tisíc svetelných rokov* (s. 89). Ale v článku *Naša Galaxia*, ktorý vyšiel v treťom čísle časopisu *Kozmos* z r. 1984, sa slovo *halo* neskloňuje, napr. *Spirálové galaxie by si sotva udržali dynamickú stabilitu, keby tenký, subtilný disk nebol obklopený a gravitačne stabilizovaný rozsiahlym a masívnym halo* (s. 79), *Určil hmotnosť centrálného elipsoidu, disku a rozsiahleho halo* (s. 80). Bolo by možné jednoducho konštatovať, že slovo *halo* sa podľa platnej kodifikácie skloňuje a že tu ide o nedodržiavanie kodifikácie alebo inak povedané o jazykovú chybu, nesprávnosť. Myslíme však, že si tento prípad zaslúži hlbšiu pozornosť, lebo ukazuje, ako niektorí používatelia jazyka sú menej istí pri skloňovaní slov, ktoré sa bežne nepoužívajú alebo používajú iba v úzkej odbornej oblasti.

V spisovnej slovenčine a v slovenčine vôbec sa podstatné mená zväčša skloňujú. Nesklonné podstatné mená sú zriedkavejšie (napr. slová str. rodu zakončené na *-e*, *-é*, *-i*, *-í*, *-u*, *-ú*, *-au* a i.). V našom prípade je veľmi dôležitá aj konštatácia, že v slovenčine sa prejavuje veľmi silná tendencia zaraďovať podľa možnosti do skloňovania každé podstatné meno. V minulosti sa napr. slovo *departement* používalo ako nesklonné, dnes sa skloňuje podľa vzoru *dub*, namiesto nesklonnej podoby *kenguru* používame dnes formu *kengura* s koncovým *-a*, ktorá sa riadne skloňuje podľa vzoru *žena*. S podobným procesom sa možno stretnúť nielen pri podst. menách, ale napr. aj pri príd. menách. Nesklonnosť sa tu niekedy odstraňuje derivačnou cestou. Napr. príd. mená *fajn*, *lila*, *pepito*, ktoré sa pre svoje zakončenie nemôžu skloňovať, dostávajú prípony a nové podoby *fajnový*, *lilavý*, *pepitový* sa skloňujú ako akékoľvek iné príd. mená. Z typologického hľadiska prechod od nesklonnosti ku skloňovaniu predstavuje oslabovanie

polysyntetickej črty v morfolologickej stavbe nášho jazyka a posilňovanie flektívnej črty, ktorá je u nás základnou alebo vedúcou črtou (a podľa toho sa slovenčina zaraďuje do flektívneho typu jazykov). V slovenčine možno hovoriť o postupnom prechode nesklonných podstatných mien medzi slová, ktoré sa skloňujú (L. Dvonč, Nesklonné slová v spisovnej slovenčine. In: *Studia Academica Slovaca*, 10, 1981, s. 63—83).

Slovo *halo* je podst. meno str. rodu. Takéto slová (či už domáceho alebo cudzieho pôvodu) sa bežne skloňujú podľa vzoru *mesto*. Skloňujú sa pritom nielen slová na *-o* s predchádzajúcou spoluhláskou, medzi ktoré patrí aj slovo *halo*, ale aj slová s predchádzajúcou samohláskou, napr. *rádio*, *embryo*, *Montevideo*, *duo*, *kakao*. Je preto celkom prirodzené, že sa aj slovo *halo* skloňuje, resp. má skloňovať podľa vzoru *mesto*. Niektoré tvary sú pritom rovnaké ako tvary subst. *hala* (= miestnosť), ktoré sa skloňuje podľa vzoru *žena*, napr. lok. sg. *hale*, gen. pl. *hál*. Tento moment nemožno však uvádzať ako argument proti skloňovaniu slova *halo*, lebo s podobným javom sa stretávame aj pri skloňovaní iných slov, napr. *dieľ* — lok. sg. *(v) diele*, *dieľo* — lok. sg. *(v) diele*.

Ladislav Dvonč

SPRÁVY A POSUDKY

Beseda v Novom slove

Témou pracovnej besedy 25. júna 1984, na ktorú pozvala redakcia Nového slova pracovníkov Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV PhDr. G. Horák, CSc., a J. Pavloviča, bolo slovo. Slovo, ktoré je pre obidve strany besedujúcich významné už preto, že bezprostredne súvisí s redakčným i jazykovedným povolaním, je i pracovným nástrojom. V besede, ktorú otvoril zástupca šéfredaktora Vladimír Jancura, sa slovo hneď od začiatku prejavovalo v širších lexikálnych, morfologických a syntakticko-štylistických vzťahoch — v celostnom systéme jazyka. G. Horák v úvodnom príhovore potvrdil, že hlavný cieľ besedy sa splní vo vzájomnej spolupráci, pričom hosťom a súčasne hosťiteľom majú byť rovnako pracovníci skúmajúci jazyk, ako aj tí, čo výsledky výskumu v praxi uplatňujú. Spoločný cieľ zaväzuje sústavne sledovať výsledky práce jedných i druhých.

Stáva sa, že dakedy sa do rúk čitateľov dostanú nie celkom hotové novinarské texty. Chýba im nielen bežná apretácia, ale aj hlbšie jazykovo-štylistické hodnotenie z komunikačnej stránky. Pri písaných textoch sa často

zabúda na ich zvukovú stránku. Hoci sa noviny zvyčajne čítajú, napísané slovo rezonuje v mysli čitateľa i v jeho zvukovej podobe. Reč i hudbu si možno v duchu predstaviť veľmi dobre bez toho, že by sa nahlas vyjadrovali. Preto aj pri koncipovaní textov určených prevažne na tiché čítanie by sa malo pamätať na ich zvukovú stavbu. Tým by sa zabránilo vzniku neželaných hiátov alebo nesprávnej vokalizácii predložiek. V analýze 25. čísla Nového slova G. Horák ukázal na viaceré prípady, v ktorých sa predložky mali alebo mohli vokalizovať; uvádzame niektoré z nich, napr. v *svojich/vo svojich, v zvyšovaní/vo zvyšovaní, k skutočnej/ku skutočnej, z psychologického/zo psychologického hľadiska*. O fonetických vlastnostiach zvukovej spätosti slov sa hovorilo aj v súvislosti s tvorením slov. Napr. pri niektorých príslovkách sa pripúšťa dubletná podoba zakončenia na -o alebo na -e, tú možno vhodne variovať podľa hláskového susedstva. V slovnom spojení *časove neobmedzená kategória* sa hláska e v prídavnom mene po príslovke vyskytuje až tri razy. Prirodzene sa teda žiada zakončenie na -o.

V analýze morfológických javov (tvary slov a ohýbanie) prednášajúci upozornil na niektoré nesprávne tvary (*ponosov, v hutliach, zohraje, slamenný*) a pripomenul správne (*ponôs, v hutách, zohrá, slamený*).

Najväčšiu časť analýzy jazykovej kultúry textov 25. čísla Nového slova zbral štylistický rozbor, najmä sonda do výberu lexikálnych a syntaktických prostriedkov. G. Horák výstižne ilustroval najmä klišeovitost prejavujúcu sa v tzv. obdratých (ba i zodratých!) slovách a výrazoch (napr. *neustále, je potrebné, skutočnosť, prakticky, vyúsťavať, v podstate, šanca, avšak* atď.). Zdôraznil, že v hľadaní nového v osobnom úze redaktora treba častejšie siahnuť po synonymách, citlivejšie využívať slovnú zásobu (tu osobitne upozornil na výber vhodných predpôn, napr. *odkrajovať*, namiesto *ukrajsovať čas*; nie *zrovnať*, ale *vyrovnať* krok; *odpisovať*, nie *opisovať* plány z roka na rok). Popri hľadaní rovnoznačnosti však nesiobodno zabúdať na potrebu rozlišovať význam vo výrazoch, ktoré sú tvarovo i zvukovo podobné, napr. *obísť* sa X *zaobísť* sa, *objaviť* — *objaviť* sa X *zjaviť* sa, *čo to* X *čo-to, tak isto* X *takisto*.

Miestami chýba v textoch zorientovanosť v slovesnej väzbe (*je to tak* namiesto nesprávneho *je tomu tak; dosiahnuť niečo, nie niečoho; príležitosť na zamyslenie, resp. zamyslieť sa, nie príležitosť k zamysleniu*) a v slovoslade. Úsilie o dôkladné vyjadrenie niekedy motivuje vznik zbytočných slov, ktoré v istých výrazoch pôsobia rušivo (vydeľujeme ich zátvorkami): *existujú tu [reálne] možnosti, vzťahy medzi učiteľmi [navzájom] ... práca priniesla [svoje] ovocie*.

V analýze vybraného čísla Nového slova sa ukázalo aj na vzťah spisovnej normy a informatívnosti v jazykovej komunikácii. Pravda, hodnotenie protikladom *správne* — *nesprávne* nijako nemôže byť univerzálne. Predstavuje len základný axiologický stupienok vo výbere jazykových prostriedkov. Celá mozaika hodnoty slov sa napokon vždy ukazuje na oblúku celkovej autorkej stratégie vychádzajúcej z funkčného systémového a štýlovo primeraného narábania s jazykovým materiálom. Základom i cieľom tejto stratégie je pozitívne rozšírená (nie deštruovaná) norma v jazyku.

Zástupcovia redakcie prejavili v diskusii živý záujem o toto hodnotenie. Spolupráca by mala v budúcnosti (podľa slov V. Jancuru) vyústiť do živého

pracovného kontaktu medzi redakciou Nového slova a jazykovedným ústavom E. Štúra SAV. Priateľská výmena skúseností z práce so slovom vyvolala mnohé otázky, ale aj ochotu naďalej zbierať i drobné poznatky o jazyku s vedeckovýskumným podložením — a naostatok i dohodu, že podobné otázky [ak sa ich nedotknú jazykové rubriky v tlači a ak zo základných jazykových príručiek dostatočne jasne na ne nevysunie odpoveď], redakcia pošle v liste jazykovej poradni jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra.

Praktická práca slovenskej jazykovedy sa sústreďuje v jazykových rubrikách v dennej tlači, v odborných časopisoch i vo vysielaní Čs. rozhlasu. Mesačne sa tu vytvorí vyše dvadsať jazykových poznámok, ktoré sú vďaka prístupnej forme dobrou pracovnou pomôckou pre všetkých používateľov slovenčiny najmä v štýloch verejného dorozumievania. Nepochybne dobre poslúži aj tlačenému slovu, keď jazyková kultúra je veľkou ambíciou aj pre redakciu Nového slova, z ktorej pramení potreba dostať sa na vyššiu jazykovú úroveň.

Jozef Pavlovič

SPYTOVALI STE SA

Lipový čaj, šípkový čaj, mäťový čaj. — MUDr. E. Dulka, Vítkov, okres Opava: „Už roky sa venujem čaju ako takému a zbieram o ňom poznatky. Myslím si, že označenie *lipový čaj*, *šípkový čaj*, *mäťový čaj* je nesprávne. Klasický čaj je výrobok vzniknutý usušením a fermentovaním lístkov čajovníka, preto nápoj z lístkov tejto rastliny sa správne volá *čaj*, ako sa nápoj z plodov kávovníka volá *káva*. Avšak lipa, šípka atď. nie sú príbuzné s rastlinou čajovníka. Takisto by nebolo správne označenie *lipová káva* alebo *lipové kakao*. Podľa mňa by mal byť správny názov *lipový nápoj*, *lipový odvar*, *šípkový nápoj*, *odvar* a pod. V reči nášho ľudu sa slovom *čaj* síce označuje akýkoľvek nápoj zo sušených lístkov či plodov sušených rastlín, ale názvy *lipový čaj*, *šípkový čaj*, *mäťový čaj* atď. by sa nemali používať oficiálne ako názvy výrobkov, ako to možno vidieť v predajniach potravín.“

Najsamprv treba spresniť konštatáciu pisateľa, že slovom *čaj* sa v reči nášho ľudu označuje akýkoľvek nápoj zo suchých lístkov alebo plodov rozličných rastlín. Spresňujeme ju v tom, že nejde iba o stav v ľudovej reči, ale aj o stav v spisovnej slovenčine ako celonárodnom dorozumievacom prostriedku. Slovo *čaj* sa v spisovnej slovenčine ustálilo v týchto troch významoch: 1. usušené lístky čajovníka, 2. usušené listy, kvety alebo plody daktových rastlín, z ktorých sa pripravuje odvar, 3. odvar z listov čajovníka a z plodov, listov alebo kvetov iných rastlín [porov. Slovník cudzích slov. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1979, s. 179]. Podobný stav je v mnohých iných jazykoch, napr. v češtine, ruštine, francúzštine atď.

Z lingvistického pohľadu ide o mnohovýznamovosť [polysémiu] a o zastretie pôvodu slova, o deetymologizáciu. Takto sa deetymologizovalo a vý-

znamovo obohatilo veľa slov používaných v spisovnej slovenčine, napr. slovo *malinovka*, ktorým sa označuje nielen malinová, ale aj iná ovocná šťava zriedená vodou, sódou alebo minerálkou. V jazyku potom jestvujú tzv. ne-logické spojenia *jahodová*, *citrusová* a i. *malinovka*. Nelogickosť je však len zdanlivá, pretože súvis s malinami sa tu oslabil, neuvedomuje sa a na prvom pláne vystupuje iný význam slova *malinovka* — význam „osviežujúci nápoj“. Analogická situácia je pri slove *čaj*, kde sa v spojeniach *lipový čaj*, *šípkový čaj* atď. nemyslí na význam „čajovník, resp. jeho sušené lístky“, lež na význam „odvar, nápoj“, alebo na význam „sušené plody, lístky, kvety rozličných rastlín“.

Z prísne logického hľadiska je na úvahe pisateľa zrnko pravdy. Lenže význam slov nemožno interpretovať iba na číro logickej báze. Stačí pozrieť do ktoréhokoľvek výkladového slovníka a všimnúť si spracovanie viacvýznamových slov či zamyslieť sa nad takými spojeniami, ako sú *rezať sečku*, *kopať jamu*, *mlieť múku* a ľahko pochopíme svojskosť logiky jazyka.

Spojenia slov, resp. názvy *lipový čaj*, *šípkový čaj* na vreckách s usušenými plodmi alebo lístkami rozličných rastlín pokladáme za správne vyjadrovacie a pomenúvacie prostriedky, keďže slovo *čaj* sa ustálilo aj vo význame „nápoj, odvar z rozličných rastlín“, aj vo význame „sušené lístky alebo kvety rozličných rastlín“. Porovnávanie spojení *lipový čaj* — *lipová káva*/*lipové kakao* neobstoí, lebo slovo *káva* sa nepoužíva vo význame „odvar, nápoj či sušina z ktorejkoľvek rastliny“, ale sa ustálilo vo význame „plody kávovníka“, ďalej vo význame „odvar z plodov kávovníka“, a vo význame „odvar z kávovní, t. j. z upražených a mletých plodín (napr. jačmeň, raž) používaných ako kávová náhrada“. Pri používaní slova *káva* je teda podobný stav ako pri používaní slova *čaj* (porov. *jačmenná*, *ražná káva*).

Napokon pripájame poznámku, že v oblasti úzko odbornej terminológie (v terminológii farmakognózie) sa potenciálne problémy spojené s polysémickým slovom *čaj* sčasti preklenuli ustálením odborného termínu *čajovina*. Terminologicky presné rozlišovanie pojmov *čajovina* a *čaj* sa ukazuje z takýchto kontextov: *Najobľúbenejšie sú liečivé čajoviny (species) a z nich pripravované nápoje — čaje* [pozri Zdravoveda. Martin, Osveta 1983, s. 713]. Ako ukazuje doklad z literatúry, odborná terminológia sa už čiastočne vyrovnala s problémom, ktorý zaujal nášho pisateľa.

Ivan Masár

Zohnať — zháňať, či zoháňať? — Dostali sme otázku, ako znie správna podoba slovesa *zohnať* v nedokonavom vide, čiže ktorá z podôb *zháňať* či *zoháňať* je správna a má sa použiť v takomto kontexte: *Chcel som zohnať istú súčiastku, ale som ju musel dlho zháňať* (alebo *zoháňať*). V jednom prípade je tu vokalizovaná predpona, v druhom zasa nevokalizovaná. Vynára sa otázka, či je vokalizovaná predpona (*zo-*) iba v dokonavom vide, kde sa jednoslabičný základ začína na spoluhláskovú skupinu, a v nedokonavom vide je nevokalizovaná predpona (*z-*), lebo základ je dvojslabičný a začína sa na jednu spoluhlásku, alebo či sa v oboch vidových formách zachováva rovnaká, t. j. vokalizovaná podoba predpony.

V slovníkovej časti Pravidiel slovenského pravopisu [Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1971], ako aj v Slovníku slovenského jazyka [Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1959—1968; 6. zv.] sa môžeme presvedčiť, že vo väčšine slovíes, ktoré majú vokalizovanú predponu, sa obidve vidové formy začínajú rovnako, čiže vokalizovaná predpona sa v nedokonavom vide nemení, napr. *odostať* — *odosieľať*, *rozobrať* — *rozoberať*, *podomietať* — *pod(o)mieľať*.

Pri istej časti slovíes sa však v nedokonavej vidovej forme nepoužíva vokalizovaná predpona. Napr. *vojst* — *vchádzať*, *zovrieť* — *zvieráť*, *vtierať* {sa} — *vzoprieť* {sa} — *vzpierať* {sa}, *vzopäť* {sa} — *vzpínať* {sa}, *obohnať* — *obháňať*, *vohnať* — *vháňať*, *odohnať* — *odháňať*.

Medzi slovesami, ktorých vidové formy sa odlišujú vokalizáciou predpony, sú aj slovesá so základom *-hnať* (s predponami *obo-*, *odo-*, *vo-*, *zo-*). Patrí sem aj sloveso *zohnať*, ktoré ako hovorové vo význame „obstaráť, zadovážiť“ má nedokonavú formu *zháňať*. Forma *zoháňať* popri *zháňať* sa podľa Slovníka slovenského jazyka vyskytuje v iných významoch tohto slovesa, vo význame „prinútiť zísť“, „sústrediť“ a „zobudiť“. Z toho vyplýva, že východisková veta našej poznámky má správne znieť takto: *Chcel som zohnať istú súčiastku, ale musel som ju dlho zháňať*.

Základná podoba predpony *z-* je bez samohlásky. Predpona sa vokalizuje (pridáva sa k nej samohláska *o*) vtedy, keď sa základové slovo (v tomto prípade nedokonavé sloveso) začína spoluhláskou alebo skupinou spoluhlások, ktorá by sa s predponovým *z-* ťažko vyslovovala. Podobná situácia je aj pri iných neslabičných predponách, napr. *u-*, *vz-*: *zoschnúť*, *vzoprieť*, *oviesť*. V nedokonavom vide sa spoluhlásková skupina nevyskytuje, preto odpadá príčina vkladať samohlásku *o*: *zberať*, *vchádzať*. Pri niektorých slovesách, keď sa častejšie používajú v dokonavom vide než v nedokonavom, vyskytuje sa však vplyvom analógie vokalizovaná predpona aj v nedokonavom vide: *zohnúť* — *zohýbať/zohýnať*.

V spisovnej slovenčine sa vo význame „obstarávať“ ustálila v nedokonavom vide iba nevokalizovaná podoba *zháňať* a túto ustálenosť treba rešpektovať. Forma *zoháňať* sa v tomto význame pocífuje ako nárečová. V ostatných významoch („prinútiť zísť“, „sústrediť“, „zobudiť“) je v súčasnosti v spisovných prejavoch na ústupe.

Konštantín Palkovič

Ks

KULTÚRA SLOVA, časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV. Ročník 19, 1985, č. 1. VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. Hlavný redaktor PhDr. Ján Kačala, DrSc. Grafická úprava Oto Takáč. Technická redaktorka Marta Michalíková. Vychádza desaťkrát ročne. Ročné predplatné Kčs 30,—, jednotlivé čísla Kčs 3,—. Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma PNS — ÚED Bratislava, ale aj každá pošta a doručovateľ. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS — Ústredná expedícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6, 817 59 Bratislava. Vytlačili TSNP Martin, závod Ružomberok v januári 1985. Registr. zn. F-7050.

KUL
TURA
SLOVA

Distributed in the Socialist countries by SLOVART Ltd., Leningradská 11, Bratislava, Czechoslovakia. Distributed in West Germany and West Berlin by KUBON UND SAGNER, D-8000 München 34, Postfach 68, Bundesrepublik Deutschland. For all other countries distributions rights are held by JOHN BENJAMINS, B. V., Periodical Trade, Amsteldijk 44, 1097 HA Amsterdam, Holland.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1985

Cena Kčs 3,—